

שבת שלום - פרשת שופטים

מאת שיעה רוטברג

- פרשת השבוע פותחת במצות "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך... ושפטו את העם משפט צדק... צדק צדק תרדף למען תחיה וירשת את הארץ..." פירוש הדבר שכינון שלטון צדק מהווה תנאי לירשת הארץ. תנאי זה תקף לא רק עבור דור המדבר אלא גם לעתיד לבוא: "למען תחיה וירשתה את הארץ", מלמד שמנוי הדיינים כדאי הוא להחיות את ישראל ולהושיבם על אדמתם... (ספרי פ' קמ"ד). ישעיהו ניסח זאת כך: "ציון במשפט תפדה" (א: כז). שלטון צדק הוא המפתח לשיבת ציון.
- הסמיכות בין **צדק לשיבה** מוצאת ביטוי גם בחזון הגאולה של הרמב"ם: "...הסנהדרין תשוב לפני התגלות המשיח וזה יהיה מסימניו אמר "ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחילה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק", וזה יהיה בלי ספק כאשר יכשיר ה' לבות בני אדם וירבו במעשה הטוב ותגדל תשוקתם לה' ולתורתו ויתרבה ישרם..." (פה"מ, סני' א: ג, יש' א: כז). כינון שלטון צדק בארץ מהווה אתחלתא דגאולה.
- המשך הגאולה לפי שיטת הרמב"ם, המתואר בהלכות מלכים, נראה כמימוש החוקה המדינית האידיאלית הכלל אנושית כפי זאת מתוארת במורה הנבוכים¹. בסוף המורה (ג: נד) הרמב"ם מבהיר כי האדם המושלם אינו רק מתבונן בנפלאות ה', אלא גם חותר להידמות לה' על ידי הנהגת בני אדם לשלמות. כך נולד המנהיג השלם. מנהיג זה יחוקק חוקה מושלמת, המתבססת על עקרונות של חסד, צדקה ומשפט, והחותרת להשיג שתי תכליות: א) תיקון הצרכים הגשמיים והחברתיים של האדם (וב) ההכוונה לידיעת ה' (מו"נ ב: מ). חוקה זו היא החוקה המדינית האידיאלית.
- עד כאן מדובר באנושות כולה. עתה הרמב"ם פונה לישראל: משה רבינו הוא אדם מושלם שחותר להידמות ה' (א: נד). משה מחוקק (על פי ה') חוקה מושלמת המתבססת על י"ג המידות (שהן מקבילות לחסד, צדקה ומשפט, ע' סוף ג: נד) והחותרת להשיג שתי תכליות: תיקון הגוף (הצרכים הגשמיים והחברתיים של האדם) ותיקון הנפש (ההכוונה לידיעת ה', ג: כז). מכאן שתורת משה היא חוקה מדינית אידיאלית. על רקע זה יש להבין את המשך הגאולה המתואר בהלכות מלכים.
- מימוש מצות שופטים על ידי חידוש הסנהדרין מאפשר (בצירוף הופעת נביא) מינוי מלך (הל' מלכים א: ג). עיקר תפקידם של המלך והסנהדרין הוא תיקון הקיבוץ המדיני היהודי על פי התורה (ספר המצוות, עשה קע"ו, הל' מלכים יא: ד). מלך מבית דוד שיצליח במשימה זו (שכוללת גם קיבוץ הגלויות, בניית בית הבחירה וניהול מלחמות ישראל) אינו אלא המלך המשיח. הרמב"ם מבהיר כי המלך המשיח ינהיג לא רק את ישראל לתיקון המדינה ולדיעת ה', אלא את העולם כולו (שם, וגם יב: ה). מכאן שתהליך הגאולה שהחל עם מימוש מצות שופטים יסתיים במימוש החוקה המדינית האידיאלית עבור האנושות כולה: הגאולה השלמה.
- מפליאה העובדה שאין זכר בכל זה לתפישה לפיה התורה מצווה לכבוש את א"י על פי **גבולות מוגדרים** (אלה של פרשת מסעי) כשלב מהותי בתהליך הגאולה, מה שמכונה בימינו "תפישת

¹ כמובן, הגות הרמב"ם ניתנת ליותר מפרשנות אחת. הדברים מוצגים כאן באופן פשוט והחלטי למען הקיצור.

- ארץ ישראל השלמה". היו אומנם ניסיונות "לגלות" את תפישת א"י השלמה בכתבי הרמב"ם, אך המעיין באופן בלתי משוחד בכתבי הרמב"ם הרלוונטיים ימצא כי אין זכר לתפישה זו.
- ההסבר למצב זה הוא פשוט: תפישת "א"י השלמה" היא חידוש של הרמב"ן שנולד בסוף חייו של הרמב"ם². אין מקור הקדום לרמב"ן עצמו המצביע באופן חד משמעי על מצוה לכבוש את א"י בגבולות מוגדרים.
  - כמובן, הרמב"ם הכיר את המקורות ששמשו ראיות לרמב"ן בביסוס תפישתו. אלא שטבעו של **חידוש** הוא שהראיות המובאות לבססו אינן ממצות אותו. נחוצה גם נועזותו של החדשן. העיון בראיות הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות מגלה שחכם גדול זה ניחן בנועזות הנחוצה.
  - הרמב"ן מצטט "והורשתם את הארץ וישבתם בה..." (מסעי לג:ג) כראיה לשיטתו, אך פירש"י שמדובר במצוה אחרת: השמדת ז' העממין (וכן על פי ההקשר). הרמב"ן ידע שפירושו לפסוק זה מהווה חידוש ועל כן כתב בפה"ת "על דעתי זו מצוה". הרמב"ן מביא גם פסוקים כגון "באו ורשו את הארץ..." (דברים א:ח) כראיה לשיטתו. אך אפשר להבין שכוונת פסוקים אלה היא שהגיעה שעת מימוש ההבטחה על הארץ, ולא שיש כאן מצוה לדורות (ע' בפרשנים המסורתיים על פסוק זה, וכן על דברים א:כא ועקב ט:כג). עובדה היא שאין מי שפירשם כמורים על מצות כיבוש לפניו. הרמב"ן ידע שקוראיו אינם מורגלים למצוא בפסוקים אלה מצוה, ועל כן כתב בפה"ת: "מצוה, לא יעוד והבטחה". הרמב"ן גם פירש שנוזיפת ה' את העם לאחר חטא המרגלים (שם) באה על שביטלו מצות עשה לכבוש את הארץ, אבל בפשטות החטא היה הוצאת דיבה על הארץ, וחוסר אמונה בה' (וע' פרשנים).
  - על פי שיטת הרמב"ן, מצות כיבוש א"י בגבולות פרשת מסעי היא "מלחמת מצוה" כפי שכתוב בסוטה מד ע"ב: "מלחמת יהושע לכבוש, דברי הכל חובה". (וע' ספרי שופטים יז:יד). אך לדעת הרמב"ם, אין מלחמת מצוה לכבוש את א"י בגבולות אלה או אחרים. קיימים רק שלושה סוגים של מלחמת מצוה: שבעת העממין, עמלק, ועזרת ישראל מיד צר (פה"מ סני' א:ה, ב:ד, סוטה ח:ו, ה' מלכים, ה:א, וכן: אין "כיבוש" בספר המצוות). יוצא שלרמב"ם, המצוה במלחמתו של יהושע היתה השמדת ז' העממין. יש להניח שהרמב"ן כתב בהשגות "ואל תשתבש ותאמר כי המצוה הזאת [מלחמת יהושע לכבוש] היא המצוה במלחמת שבע' עממים..." כי ידע שזו התפישה המקובלת.
  - הרמב"ן מביא ראיה לשיטתו מקטע בספרי דברים, ס"פ עקב, שעיקרו: "...התורה אמרה משתכבשו א"י תהיו רשאים לכבש חוצה לארץ..." כלומר, אין לכבוש שטחים מחוץ לארץ כל עוד אין א"י כולה תחת יד ישראל.
  - אך הרמב"ם פירש את הספרי אחרת. ידוע כי שטחים בחו"ל הנכבשים על ידי מלך על פי ביי"ד מקבלים דין של א"י. הרמב"ם לומד מהספרי הנ"ל שתחולת דין א"י על שטחים כאלה היא רק אם כבר נכבשה כל א"י האמורה בתורה (ה' מלכים, ה:ו, וכ"מ שם). הסיבה לכך בשיטת הרמב"ם טמונה בקטע מן הספרי שהרמב"ן השמיט בהשגותיו: "...שלא תהא א"י מטמאה בגלולים ואתם חוזרים ומכבשים חוצה לארץ... אלא משתכבשו א"י תהו רשאים לכבש חוצה לארץ". כלומר, לא יתכן כי עם ישראל יתעסק בכיבוש ארצות בחו"ל במקום לשרש ע"ז מארץ הקודש. וכך אומר הרמב"ם במפורש: "[אין לארצות שכבש דוד דין של א"י] מפני שכבש אותם

² לאמיתו של דבר, הבנת היחס בין שיטת הרמב"ן לבין תפישת א"י השלמה העכשווית מחייבת דיון רחב שלא נוכל לקיימו כאן.

קודם שיכבוש כל א"י אלא נשאר בה משבעה עממים" (ה' תרומות, א:ג). ודוק: טעם המצוה להשמיד את ז' העממין הוא שירוש ע"ז (ספר המצוות, עשה קפ"ז).

- בסוף השגותיו, הרמב"ן טוען שבבחי חז"ל על הישיבה בארץ נובעים ממצות כיבוש א"י השלמה. אך גם הרמב"ם פוסק שאסור לרדת מן הארץ, ומצטט מאותם שבחי חז"ל על הישיבה בארץ, (ה' מלכים ה:ט-יב) וזאת על אף שאין הוא דוגל בא"י השלמה. כללו של דבר: היכן שהרמב"ן מוצא מצות כיבוש, הרמב"ם מוצא מצות אחרות.
- כמובן, חכם עצום ודגול כרמב"ן רשאי לפרש ולחדש כראות עיניו. אך חידוש הוא חידוש. עבור הרמב"ם, גבולות ממלכת ישראל אינם תכלית בפני עצמם, אלא אמצעים בלבד המשרתים את תהליך הגאולה המתחיל במצות שופטים והמסתיים בגאולת ישראל והעולם כולו. לשיטתו, ערכה התורני של מדינת ישראל אינו נמדד בגבולות.
- על אף לידתה המאוחרת יחסית של תפישת א"י השלמה, רבים מאמצים אותה כיום. לא נותר אלא לקוות למימוש הכתוב: "ואשיבה שופטיך **כבראשונה** ויועצרך **כבתחילה**, אחרי כן יקרא לך עיר ה**צדק**, קריה נאמנה". כי"ר.